
Библиотека „МЕЂУ СВОЈИМА”

Момо Капор

ДАМА СКИТНИЦА
и off приче

ПОВРАТАК ДОН ЖУАНА

За разлику од лепог Кафкиног Грегора Самсе из *Преображаја*, који се једнога јутра пробудио као ружан кукац, ружни Петар Урбан пробудио се после дуге море као леп и успешан мушкарац.

Наравно, тај дуги преображај коштао га је многих свесних одрицања: предугих бљутавих дијета, исцрпљујућег трчања и вишегодишњег седења у хидрауличним столицама најбољих европских протетичара, читаве сезоне прележао је на сунцу, а када су се лета завршавала, кретао је у вечиту потеру за острвима и далеким пределима, где је било могуће сунчати се, једрити на дасци, пливати и ронити... Уз то, не треба заборавити да је срећни Петар Урбан сваки дан прелазео око педесетак километара на свом скупоценом бициклу без точкава, пошто је доживео два толико разорна срчана удара, да је готово, две пуне године био избачен из свог узбудљивог посла; посвећен само себи и свом преображају.

Био је, иначе, правни заступник мултинационалне компаније CFL за Балкан, Источну Европу, Блиски и Далеки исток. У детињству није обећавао ништа нарочито. Био је прилично сив, неуспешан и прекомерно осетљив дечак, надасве жељан љубави, која му у то време, наравно, није могла бити узвраћена. Његова плаховитост ис-

пољавала се у болесној стидљивости, патио је више но остали млади људи и заљубљивао се страсније од њих у просечне девојке, које су у то време више волеле да буду са успешним младићима, што Петар Урбан ни издалека није био. Његове несрећне љубави обележиле су пут којим се пењао у друштву тражећи љубав, очајнички је радио на себи и својој каријери, све док се није попео толико високо, да су му се многобројни недостаци претворили у шармантне предности.

Ништа, наиме, не пролепшава толико мушкарце као успех у послу, а њега је, уз то, обележавао и тамни дух помало трагичне, усамљене личности, која као да је била потпуно довољна самој себи.

После само двадесетак година, сви они спортисти из Урбановог малог града, преставши да се баве ватерполом, пливањем и дизањем тегова, претворили су се у праве пивске мешине, док се он, жгољав, у гимназији, попунио таман толико колико је потребно да у четрдесетим буде изузетно витак и елегантан.

Возећи свој собни бицикл марке „тријумф“, често је у ноћним часовима посећивао свој родни град, кружио његовим опустелим улицама, возио преко травњака у Великом парку, па преко фудбалских терена, а онда би убацио у брзину за брдску вожњу и пео се према зеленим брдима, која су уоквиравала његову суморну младост, спуштао се вртоглавом брзином низ најстрмије градске улице, невидљив попут човека Х. Ц. Велса из *Временске машине*. Вероватно је и његова прва, највећа и, може се слободно рећи, једина права љубав, Јелена, била сада удата за неког од тих старих спортских офуцаних лавова, које је већ одавно напустила и снага и коса. (Духа нису ни имали, да би их могао напустити! – мислио је злобно Петар Урбан, спуштајући се из белих облака на аеродром свог родног града.) Ипак, док

су летели изнад те зелене котлине, налик на лонац у коме се вековима крчкају досадни становници, као у удобном паклу (а, лонац никако да проври и прекипи), размишљао је како предео који је тако добро познавао невероватно личи на његову прву љубав: помало замагљен, потуљен, љупко опасан и влажан, баш као њене тамне срнеће очи, што су вириле испод надстрешнице од сјајне црне косе, што је уоквиравала бледо лице истакнутих јагодица. Штета што жене тако брзо пропадају у нашим бедним условима, размишљао је Урбан: сувишни килограми, једење због неуроза и присилних радњи, глуп живот, смог, вечито кубурење с новцем, деца... Прешао је прстима преко свог глатко избријаног лица, уверивши се са задовољством да су му образи упали, баш као што треба и да на њима нема ни једног јединог сувишног грама. Сирота Јелена – сада је то, највероватније, подебља матрона, која лаже себе и друге бојећи своју некада црну, а данас седу косу у тамно, тамно модру, налик гаврановом крилу на снежном пољу! Кога то желе да преваре његове вршњакиње? Њихова пропаст огледа се најпре на рукама и на врату; због тога у тим годинама панично желе накит, који би прекрио смежурану кожу и боре. Размишљао је о њима са злбом, као да им враћа неки стари неизмирени дуг – толико га дуго нису хтеле! Сада су рачуни чисти. Ипак, осећао је оно исто старо гимназијско узбуђење, када је излазио на провинцијски корзо и знао да ће њим око седам проћи лепа Јелена: осмехну се на ту детињарију супериорношћу светског човека. Пошто му је професија захтевала да много путује по земљи и иностранству, обишао је већ читаву планету од најзабаченијих домаћих паланки до Њујорка, Париза и Сиднеја.

Догодило се да је повремено почео да среће своје старе љубави, најпре, по амбасадама, конзулатима и трговинским представништвима (биле су то осамљене супруге

дипломата, које су очекивале много више од својих мужева), а такође и по индустријским местима унутрашњости, куда га је водио посао. Многе га се нису сећале; морао је читавим низом ситних детаља, успомена (а, имао је невероватно памћење!), да их подсети на себе, па опет, знао је да га нису препознале у оном мршавом, зарозаном дечаку болесно горућих очију које су их некада гутале – но, многе би одглумиле срдачност, јер им је ласкало друштво и пријатељство из младости, с данас тако угледном личношћу у чију су част њихови мужеви приређивали свечане вечере. Године и путовања учиниле су своје, створивши од Петра Урбана вештог и пажљивог, лукавог и искусног љубавника, који је, чинило се, могао да заведе кога је хтео: још увек слободан, могло би се рећи, богат, познат и картезијански лукав.

Најпре је, потпуно случајно, готово из досаде, освојио супругу неког дипломате једне амбасаде у Азији, у коју је некада био заљубљен више од годину дана. Била је из отмене породице и играла је тенис у време када је његов град имао само један терен, а он страшно мрзео тај отмени олош у белим дресовима, што се разметао форхендима и бекхендима. Сатима је висио на зиду од црвене опеке (остатак старе турске тврђаве) пратећи еластичну игру њених ногу; чинило му се да нема значајнијих тачака на кугли земаљској од љупких јамица изнад њених узбудљиво обликованих колена, а тајанствена ружичаста путеност у сенци кратке тениске сукњице, претварала је многе Урбанове ноћи у право онанистичко лудило. Пре но што је освојио; догодило се то после неколико испијених коктела на асури покрај базена, у влажној топлоти егзотичних биљних испарења, чинило му се да је већ безброј пута спавао с њом, толико је дуго замишљао и градио од успомена то мишићаво обло тело. Каквог ли разочарања!

Била је као и остале: ни боља, ни гора, можда само досаднија с непрестаним причама о бизарним путовањима и бољим хотелима. Скратио је свој боравак у том азијском граду само да је се реши – њене четрдесете уносиле су неку врсту панике у ту тајну везу која није водила ничему.

Супруга једног од најугледнијих хирурга из његовог родног града, који је сада живео у Цириху, варала је с њим, готово на очи свог дежмекастог мужа. Слала га на спавање (што је овај, истини за вољу, примао с неком врстом олакшања) и остајала с Урбаном у дневној соби, у приземљу, где су блудничили на софи, чији је кардиналско црвени плиш истицао њено бледо, раскошно тело. Како му је сада био досадан тај стари недостижни сан! Њен изафектирани скакутави корак којим је одлазила у купаоницу љуљајући боковима, њена презрела неумесна кокетерија, приче против њихове заједничке, сада њене бивше домовине у којој јој је све сметало и све баздило на примитивизам, на Балкан, а уз то, досадни циришки живот, стерилизован до последњег детаља – благостање које је вредело само онда ако се упоређује с нашом домаћом бедом тамо у оном котлинском граду. Где се боље једе? У Свисеру или Пан Америкену? Бифтек, ево оволико дебео, на часну реч, у првој класи и шампањца колико хоћеш! Не мораш ни да плаћаш слушалице за филм и музику... Господе! Урбану се повраћало од тог цвркутавог, моторичног говора испуњеног звекетом различитих монета.

Да ли је, заиста, био Дон Жуан, као што се причало? Никада, ни у сну, није пристајао на ту поједностављену, ласкаву титулу пуког освајача. Водећи љубав са женама, он је на изванредан начин продужавао разговор са својим животом: била је то, чини се, продужена конверзација покретима, знојем, кожама, сузама и спермом... А, изнад свега, била је то освета, чега је постао свестан једног

лета у Дубровнику, када је завео некадашњу лепотицу из свог родног града у хотелској соби, у којој је становала с породицом. Соба је гледала на базен и док је држао за бокове, обгрливши је с леђа, могли су лепо да виде њеног мужа како се бави децом: враћао им је залутале лопте када прелете ивицу базена. Претворио се у тим часовима у средњовековног осветника, који је јахао на ружичастој кобили, пробадајући копљем сва некадашња понижења и неуспехе.

„Боже, па ти си прави манијак! – стењала је жена испод њега. – Када си био младић, мора да су износили жене из твоје собе!“

Кучка! – мислио је. – Када сам био младић, нисам имао ни собе, ни жена...

Све време, посматрао је, помало ураслу бурму на њеном прсту, док су јој шаке чврсто стезале ограду балкона, заклоњеног жалузинама.

Одлазећи повремено и у свој родни град (углавном на сахране ретких рођака), он, који га је напустио поражен и невољан, сада је био приман у најзатворенија паланачка друштва, у којима је пасионирано ловио бивше девојчице, у које је некада био заљубљен. После извесног времена, имао је већ прилично богату збирку својих старих, неузвраћених, сада, најзад, остварених љубави, а свако ново освајање у том дугом лову на нежну зрелу дивљач, чинило га је све празнијим и очајнијим, јер га је заувек ослобађало заблуда и жеља. Има ли, уопште, трагичнијег човека од оног, који је најзад, добио све оно што је некада желео?

Шта је замерао тим женама? Провинцијску сентименталност, волеле су да цитирају и рецитују Јесењина, Лорку и неподношљиво отужног Тагору, лепиле су се за њега, рачунале с том тајном везом, као са могућим улогом за један узбудљивији живот, који ће их ослободити живо-

тарења с досадним мужевима, што су већ одавно дигли руке од њих. Друге су биле неударе или разведене – зашто да не? – представљао је за њих једну од последњих прилика, хепиенд на крају промашеног монотоног живота, досадног филма из кога ће се најзад избавити... Сметао му је код њих недостатак отмености, на коју се временом навикао, размажен оним што се назива „светским животом“, одсуство маште, акценат од кога се одвикао и чије је трагове мрзео у свом неутралном, књижевном језику, а највише од свега, то што су негујући свим преосталим снагама своје некадашње предности и истичући их сваком приликом, чиниле исувише очигледном мистерију због које их је некада обожавао. Ако су, на пример, као девојке, имале бујну косу, нису ни данас пропуштале прилику да је с времена на време забацују попут гриве; ако су имале јамице на образима успијале су, чинећи их смешним и оне с дугим ногама, пребацивале би их сваког минута једну преко друге, а оне с лепо обликованим ноздрвама, претварале су се, уместо у ждребице, у зечице уздрхталих њушки... Несрећа у срећи – Петар Урбан је годинама сахрањивао једну по једну некадашњу илузију, приближавајући се својој првој и највећој љубави – лепој Јелени са страхом и очајањем. Ако се и она, попут својих других вршњакиња, претворила у средовечног монструма, мислио је, и ако је најзад, освоји, па се разочара у свој плен, постаће узалудне све оне дуге године неизрециве чежње док ју је замишљао и правио од најлуђих и најлепших делова своје имагинације – шта ће се, уопште, догодити с његовим успехом, постигнутим само због ње? Неће ли му читав живот постати узалудан? Једним делом своје свести, Урбан је прижељкивао другачију победу: хтео је да види Јелену упропашћену животом – он, који је са четрдесет изгледао много боље, него са двадесет; Доријан

Греј, вечито млади освајач, коме су само старила осећања, сакривена на тавану. Одгађао је и тај сусрет годинама сакупљајући ту и тамо растрзане податке о Јелени – информације, које и поред песимистичких прогноза нису успевале да у њему помуте стару болесну жељу. Ако је, ипак, освоји, плашио се да ће, после тог коначног успеха остати без ичега, савршено празан, празан, празан, са-сушени леш на врху жељама прекривеног Килиманџара. Та девојчица га никада није волела и претрпео је због ње много мука и понижења. Чини се да је све што је створио у животу било само због тога да га примети, заволи и, можда, пристане да мало буде с њим. Била је саучесник многих његових ноћи на ивици самоубиства; због ње је побеђивао далеко моћније противнике, тражио ђавола и налазио га – очи у очи – ризиковао, јер није имао шта да изгуби: због ње је водио свој тајни, приватни рат против свих, а да га она све то време није уопште примећивала, живећи неки свој крајње просечан живот у њиховом старом граду, недодирљива за било какав атрибут успеха, потпуно равнодушна, даља него икада... Он, који је чврсто држао дизгине свога живота и могао да чини шта је хтео, био је мањи од маковог зрна, чим би јој се приближио надхват локалног телефона – окретао је Јеленин добро познати број (математички поредак љубавне шифре, коју је срицао попут стихова) и ослушкивао тај малчице промукли сензуални глас како понавља хааалоооооо? хааалоооооо? – а затим остајао нем, држећи постиђен слушалицу на уху, све док она не би прекинула везу. Клик. По хиљадити пут схватао је да се налази у њеној власти и заклињао се да ће ипак, на крају изаћи из тог дуела као победник. Ако већ неко треба да буде уништен, нека то буде она, остарела малограђанка која је неком чудном игром судбине дошла до тајанствене власти над њим.

Ипак, плашио се да је види и зачудо, никада је није ни видео после оне давне матурске вечери, која је тако болно за сва времена утиснула у његов живот и карактер печат понижења. И мада се читава ствар догодила пре више од двадесет година, Петар Урбан је шетајући покрај реке удисао онај исти опојни мирис познатог пролећа, као да се ништа у међувремену није десило од те проклете матуре: сусретао је чак и распојасане групе матураната, како пијано урличу „Гаудеамус игитур“, трчећи змијасто око бандера и дрвећа; знао је, можда ноћас, а можда сутра увече, у Хотелу „Европа“ биће велики бал и неке ће се, можда, догодити оно исто што се догодило њему – тај рани пораз избациће попут катапулта неког новог малог Урбана у свет, а погон за његове моторе с унутрашњим сагоревањем, биће мржња и жеља за осветом.

Урбан први пут помисли да не би требало толико да пије и пуши. Неколико швајцарских специјалиста већ је помно ослушкивало његово намучено четрдесетогодишње срце, а он се још увек осећао младим и бивао искрено запањен када би се задихао од трчања уза стенице – зачуђен што не може да прескочи неку ограду или што више није у стању да дочека јутро у кафани, а да се то не одрази на његова два следећа дана поспаности, мамурлуком и лаким треманом.

Попио је дупли пелинковац у башти хотела „Европа“ – потпуни странац за своје бивше суграђане, који су читали новине и оговарали ближње. Затим је устао и прошетао по хотелском врту, претенциозно насељеном патуљастим лампама с абажурима у облику печурака, а онда је, по ко зна који пут пришао жалосној врби, чије су се полегле гране мрсиле с високом, непокошеном травом: ето, ту је започела читава историја његовог потуцања, оне ноћи када је пијан од вермута и рума, начас изгубио Јелену и

пошао да је тражи по врту, а тада угледао њене ноге како млатарају по ваздуху с белим чарапама свученим до пола листова, у ритму од којег му се следио мозак: занемео, паралисан, понижен и очајнији него иједан љубавник у пре-дутој светској историји љубавних понижења, стајао је сасвим близу заклоњен танким гранама жалосне врбе, које су падале као завеса на улазу у берберницу и посматрао је како води љубав са једним веслачем кога је познавао из виђења: чуо је њено дахтање и видео део мокрог образа, овлажене трепавице, прсте на његовим раменима (први пут наманикиране бледим лаком), одбачене ружичасте гаћице, све – чинило му се да је стопалима прикован за меку земљу хотелског парка: разгрнуо је завесу од грана и потрчао као без душе, кунући се да је то неко други, да је све то само привиђење због измешаних пића, забора-ви, заборава, заборава, а знао је добро да неће моћи и сам не зна како, нашао се у кориту ограђене реке, где је зарио врело лице у влажни шљунак, љигав и клизав од маховине и остао тако до јутра: изгужвана, мокра гомила јецајуће несреће...

Урбан се вратио за сто који је малочас напустио и наручио поново дупли пелинковац. Малограђани су се дизали са својих сталних столова и одлазили кући на ручак, важним, задовољним, корацима. Врло важно! Читава планета се парила, варала, поново заљубљивала, заборављала, мрзела, постајала равнодушна, а опет, као да је испод оне врбе остала заувек улегнута трава, ко зна, можда ће тако да му изгледа гроб, помисли Урбан и одлу-чи да руча. Његова слатка супериорна горчина слагала се с пелином из пића: за све ове године, колико би се боца пелинковца могло исцедити из моје утробе? Ручао је и попио две боце токаја. Затим је наручио шампањац, што је збунило локалне келнере, који су се узмували тражећи

сребрну киблу с ледом. Клатио се у баштенској столици и размишљао да ли да читаву ствар пресече неким диџестивом? Одлучио се за коњак, а онда је сву светску бол спрао с два мала хладна туборга. Овај град делује лоше на мене, помисли, не бих смео више никада да се вратим овамо...

Најзад, зашто да не? Има ли права човек који је патио колико он, да можда, још једанпут пре одласка види место своје дечачке патње? Охрабрен пићем, кренуо је обалом уз реку, бројећи мостове. Као некада када је био дечак, вукао је прстом по ниској каменој огради, осећајући њену узбудљиву храпавост. Ни сам не зна како (изгледа да га је пиће ухватило више него што је мислио) нашао се пред жутом кућом са сецесионистичким украсима и два бременица балкона: подигао је поглед према опалој фасади, али му се од тог покрета малчице завртело, па је закорачио у полутамни ходник – мирис запршке, помешан с воњем провинције, и одмах с леве стране, изнад црних кеса с ђубретом, пронашао посивеле трагове угребаних речи: волим, волим, волим, волим, волим, волим те, волим Јелена П. У. 1961. Рано послеподне. Сада сигурно сви спавају – помисли – зашто да немам на то право: видећу поново она врата с месинганим звоном и шпијунком, таблицу с њеним презименом, пењао се, пењао придржавајући се за усјајену дрвену балустраду, осећајући како га облива зној и лепи му кошуљу за леђа и груди; успео се готово четвороношке, посрћући и пипајући, опседнут праштањем: позвониће и видети је пропалу, никакву, угојену и проседу у зарозаној кућној хаљини, али, али ипак су они вршњаци – генерација: кога имају ближег и ко их још памти заљубљене и младе у парку пуном мајских свитаца и позвонио је и наслоњен на довратак приметио да му се разбило стакло ролекса, није важно, више ништа није важно, осећао се херојски помирљиво док је

ослушкивао звук звона и шум корака који су се приближавали: врата су се широм отворила и у њима је стајала Јелена, одевена у белу матурску хаљину с уснама пуним шпенадли (мора да је нешто поправљала у последњи час за вечерњи бал у хотелу): Господе, Господе! Видео је њене блиставе срнеће очи испод надстрешнице од тамне косе, њен витки стас, њену кожу – затегнуто млеко с укусом марципана – извадила је шпенадле из уста и кроз полуотворене, помало у чуду напућене усне Урбан угледа и њене зубе, детињасто деформисане сисањем палца када је била мала... Најзад, Доријан Греј, вечито млад и нерањив, закорачио је у забрављену собу на тавану Оскара Вајлда и суочен с Јелениним непромењеним изгледом, почео да стари и да се осипа из секунда у секунд, побеђен годинама и сујетом, сатрвен и дотеран до зида и док је гушећи се, падао на излизани отирач, знао је да је најзад, коначно и неопозиво изгубио своју дугу битку. Тако није ни могао да чује последњу реченицу коју је могао чути:

– Мама, неком човеку је позлило пред нашим вратима...

CINEMA VERITE

Морам да признам, ја више, заиста, не знам где престаје мој живот, а почиње књижевност, нити шта су моје, а које су туђе приче? Где престаје сан, а наставља се литература? Много је пића у међувремену попијено...

Тако не могу да се сетим ни од кога сам чуо ову чудну приповест, коју сам давно слушао, а онда забележио и потпуно заборавио, па је случајно пронашао после много година у једној старој фасцикли.

Да ли ми је испричао мој стари пријатељ Гибон из Мараканба или један кубански емигрант у „Хавани“, у Каракасу, где се окупљају гангстери и курве да играју танго? Не сећам се... Можда сам читаву ту ствар чуо на Карибима од Марија, далматинског исељеника, на плажи Порта Франчез, док смо пекли рибу на граделе и пили текилу уз мало љуте паприке с надланице и кришку лимуна или је ову приповест родила успаљена машта Родригеза, пензионисаног телохранитеља председника Переза у крчми „Ла Ђоса“, коју држи један Србин.

А можда је аутор ове хронике, нико други, до мој врли учитељ Шејтан-ефендија, рахметли Зуко Џумхур, који је волео да измишља сличне ствари у звезданим почитељским ноћима, после печених пастрмки, које је тако вешто пецао велики господин и исто тако велики песник Скендер Ку-